

«Damp», «fukt» og oversetterens falske venner

De fleste fagfelt oppdateres jevnlig med ny kunnskap og nye begreper. Selv om prosessen kan være smertefull, vinner man på å bytte ut det som ikke fungerer. Slik som et dårlig vennskap.

Mellomspråklige falske venner

Uttrykket «falske venner» er et kjent begrep innen oversetterfaget. Betegnelsen stammer fra det franske *faux-amis* som først ble brukt av lingvister på 1920-tallet i forbindelse med utfordringer i oversettelse mellom fransk og engelsk.¹ «Falske venner» er ord som staves (nesten) likt på ulike språk, men som egentlig har forskjellig betydning. Det kan derfor virke som de er identiske, uten at de faktisk betyr det samme.² La meg gi dere noen eksempler. Svensk, norsk og dansk er som kjent nært beslektede språk. Likevel er det er mange ulikheter, noen åpenbare og andre mindre synlige. Oversettere må derfor passe ekstra godt på å ikke overse mellomspråklige falske vennene. Ta for eksempel ordet «rolig»; på norsk er det synonymt med «stille», mens på svensk betyr det noe helt annet – nemlig «morsom». «Rar» betyr «snill og vennlig» på dansk, mens det på norsk betyr «unormal» eller «underlig». De samme setningene – «en *rolig* kveld» eller «en *rar* mann» – vil altså oppfattes vidt forskjellig av en danske, svenske eller nordmann. Hvis den påtenkte betydningen ikke oversettes med ulike ord, blir meningen helt fordreid. I hverdagsituasjoner fører derfor slike falske venner lett til språklige tabber og (komiske) misforståelser.

Falske venner eksisterer dessuten ikke bare mellom nært beslektede språk, men også mellom språk som har mindre til felles. Med en gang noe *høres* likt ut, er det lett å anta at det *betyr* det samme. Her er et eksempel som sies å ha blitt overhørt på en buss med skandinaviske passasjerer i London:

Stop the bus, please! I must spy!³

Våre engelsktalende forbilder

Passer vi ikke på kan det altså fort gå galt. De vanskeligste falske vennene er imidlertid de hvor meningene er beslektede, men likevel inneholder nyanseskjeller. Og

her kommer vi til denne artikkelens kjernepunkt: bruken av oversettelsen «damp» som faguttrykk i kinesisk medisin. Min påstand er at når vi i Norge bruker dette begrepet, er det på grunnlag av en ubevist påvirkning fra engelsk, heller enn en direkte oversettelse av den opprinnelige kinesiske termen *shī 湿* (mer om dette senere). I tillegg vil jeg hevde at ordene «damp» – på henholdsvis engelsk og norsk – er et klassisk eksempel på falske venner. La meg nå utdype disse påstandene.

På engelsk kan ordet «*damp*» brukes både som et adjektiv, substantiv og verb. Som adjektiv betyr det «litt vått, fuktig» (*slightly wet; moist*), som substantiv betyr det «fuktighet» (*moisture; humidity*) og som verb «å fukte» (*to make damp; moisten*). I tillegg kan det brukes i den overførte betydningen av «å dempe [noens] entusiasme» (*to dampen someone's spirit*). Det motsatte begrepet (antonymet) er «tørr» (*dry*). I en ordbok utdypes betydningen slik:

DAMP usually implies slight and extraneous wetness, generally undesirable or unpleasant unless the result of intention: a damp cellar; to put a damp cloth on a patient's forehead.⁴

I vår engelsk-språklige faglitteratur benyttes oversettelsene «*dampness*» og «*damp*» om hverandre. Den kortere formen brukes spesielt i sammensatte begreper, som i «*damp-hete*» (*shī rè 湿热*) eller «*damp-swelling*» (*shī zhōng 湿肿*). Den lengre formen, «*dampness*», kan imidlertid bare brukes som substantiv. Likevel er denne å foretrekke i visse sammenhenger hvor det ellers kunne blitt misvisende; for eksempel i uttrykket «*dampness-drying medicinal*» (*zào shī yào 燥湿药*) som ikke bør mistolkes som «*damp, drying medicinal*».⁵

Det norske akupunkturmiljøet har fra begynnelsen av hatt nære bånd til det engelske. I tillegg er det meste

¹ Maillot, «Les Faux-Amis.»

² Chamizo Domínguez and Nerlich, «False Friends: Their Origin and Semantics in Some Selected Languages.» Granger and Swallow, «False Friends: A Kaleidoscope of Translation Difficulties.»

³ Clark, Perfect Broken English.

⁴ «Dictionary.Com.»

⁵ Wiseman and Feng, A Practical Dictionary of Chinese Medicine, s. 113.

av tilgjengelig faglitteratur og internasjonale kurs på engelsk. Engelske oversettelser er således vår hovedkilde til kinesisk-medisinsk fagterminologi. Men for å kvalitetssikre vår egen forståelse og bruk av disse uttrykkene, må vi være på vakt mot mulige falske venner. Ser vi på de overnevnte eksemplene, bør vi derfor stille oss følgende spørsmål: Hva ville være den mest korrekte norske oversettelsen? Hvilket ord vil kunne benyttes i flest mulig av de samme tilfellene?

Den kinesiske originalen

Det aller beste er selvfølgelig å sammenligne direkte med det originale begrepet, istedenfor å ta veien om engelsk. I en akademisk database som analyserer bruken av kinesiske tegn i før-moderne tekster finner vi følgende grunnefinisjon: «shī 濕 refers to wetness as a property of surface or of the whole object.»⁶ Altså noe vått på overflaten av eller i et objekt. I moderne kinesisk er shī 濕 et helt vanlig hverdagsord. Du vil for eksempel kunne høre det i setninger av typen: «Ikke ta på de sokkene, de er fortsatt våte!» (bié chuān nà shuāng wǎzi, hái shī zhe ne 别穿那双袜子，还湿着呢!)⁷ I følge Kunnskapsforlagets kinesisk-norske ordbok kan shī 濕 oversettes med følgende begreper: «våt, bløt, fuktig, rå, klam». I tillegg inngår det i sammensatte uttrykk som «fuktighetsgrad» (shīdù 湿度).⁸

Hva så med medisinske tekster? *Faguttrykk* har gjerne en betydning som både inneholder sterkere avgrensning og flere utdypende detaljer enn det samme ordet i dagligtale.⁹ For eksempel vil et uttrykk som «urinveisinfeksjon» ha ganske annerledes innhold i hodet på en urolog enn for mannen i gata. I kinesisk medisin, viser Wiseman og Feng til at shī 濕 brukes i 3 ulike betydninger: 1) som én av de 6 normale klimatiske faktorene (liù qì 六气), 2) som én av de 6 ytre patologiske faktorene (liù yín 六淫) og 3) som et indre-patologisk symptombilde (nèi shī 内湿).¹⁰ I hovedsak forventes det at leseren forstår ut ifra konteksten hvilken av disse betydningene det refereres til. Her er et lite utdrag fra boka *Medisinsk fordypning* (Yí guàn 醫貫) fra 1687:

Det finnes fuktighet fra himmelen [atmosfæren]; dette er regn, dugg og tåke. Siden det som er i himmelen kommer fra qi, så vil denne først angripe kroppens ytre, konstruksjons-qi og forsvars-qi. Det finnes fuktighet fra jorda; dette er gjørme og vann. Siden det som er i jorda kommer fra fysisk form, så vil denne først skade musklene, senene, skjelettet, blodet og årene. Det finnes fuktighet fra mat og drikke; dette er alkoholholdig drikke og melkeprodukter. Magen er 'havet til korn og vann' [mottaker av næring], altså vil denne [fuktigheten] skade mage og milt. Det finnes fuktighet fra svette; dette er når man svetter slik at klærne blir gjennomvåte uten å skifte. Det finnes fuktighet fra det som transformeres av Taiyin milt-jord; dette er ikke noe som kommer inn [i kroppen] fra utsiden.¹¹

En bedre norsk oversettelse?

Da jeg tidligere underviste på Akupunkturhøyskolen, satt jeg en gang ute i forelesningssalen og hørte på et innlegg. Plutselig la jeg merke til noe en student hadde skriblet ned på bordet foran meg:

«Damp synker?!? Men damp stiger jo...»

Å skulle lære seg noe nytt og vanskelig kan som kjent være ganske frustrerende. Det som imidlertid slo meg med dette utsagnet, var at det egentlig ikke handlet om en logisk brist i teorien, men rett og slett en misforståelse grunnet upresis oversettelse. Det sies jo at shí 湿 kjenetegnes ved *tunghet* og derfor lett fører til akkumulering samt påvirker nedre del av kroppen. Hvis man på engelsk oversetter begrepet med «*damp*» eller «*dampness*», så gir dette fortsatt mening. Men ikke på norsk.

Så la oss nå komme tilbake til påstandene og spørsmålene jeg framsatte tidligere. Hva ville være den mest korrekte norske oversettelsen av shī 湿? Hvilket ord ville kunne benyttes i *flest mulig* av de overnevnte eksemplene? Kunne vi snakket om en «damp» kjeller eller sokk? Eller «damp» som en egenskap av jorda? Hva ville være det motsatte av «tørr» på norsk? Den ultimate testen for en oversettelse er forøvrig å gjøre den motsatt vei. Så hva får vi hvis vi oversetter det norske ordet «damp» til engelsk og kinesisk? På engelsk får vi «*steam*» eller «*vapour*». På kinesisk «vann-qi» (shuǐ qì 水汽) eller diverse ord knyttet til matlaging. Ingen «*dampness*» eller shī 湿 i sikte. Legg også merke til at den kinesisk-norske ordboka ikke brukte «damp» i noen av sine oversettelser eller eksempler. Alt tyder derfor på at vi med bruken av «damp» som norsk TCM-begrep, egentlig har latt oss forføre av en falsk engelsk venn.

Hva er så alternativet? I denne artikkelen har jeg benyttet ordet «fuktighet» aller mest. Dette fungerer bra innholdsmessig og er like anvendelig som det engelske «*dampness*». Samtidig har vi sett at begge disse ordene har noe mer begrenset anvendelse enn den opprinnelige kinesiske termen. I tillegg låter de ikke særlig bra i sammenføyninger – «fuktighet-hete» har liksom ikke den rette svungen. Etter å ha grublet på dette dilemmaet i noen år, gikk det plutselig opp for meg hva løsningen kunne være. Hva med den norske kortformen «fukt»? Vi snakker jo nettopp om fukt på badet, i jorda og lufta. Selveste Folkehelseinstituttet har til og med artikler på nettet om «Fukt, mugg og helseplager».¹² I tillegg brukes ordet allerede i mange etablerte, sammensatte uttrykk som: *fuktmåler*, *fuktskade*, *fuktsperre* og så videre. Så smak nå på disse: «fukt-hete», «fukt-kulde», «fukt-hevelse», «indre fukt», «fukt akkumulering» – ikke så verst, eller hva?

Fagutvikling i egne hender

Men er vi i villig til å gi slipp på vår gamle venn «dam-

⁶ Harbsmeier and Jiang Shaoyu, «*Thesaurus Linguae Sericae - An Historical and Comparative Encyclopaedia of Chinese Conceptual Schemes.*»

⁷ «Pleco Chinese Dictionary.»

⁸ Rekdal et al., «KinNor - Digital Utgave Av Stor Kinesisk-Norsk Ordbok.»

⁹ Wiseman, «Translation of Chinese Medical Terms: A Source-Oriented Approach», s. 52-61.

¹⁰ Wiseman and Feng, *A Practical Dictionary of Chinese Medicine*, s. 113.

¹¹ Zhao Xianke, «'Doktrinen Om Fuktighet' (Shī Lùn 湿论).» Egen oversettelse.

¹² Folkehelseinstituttet, «Råd for å Unngå Fukt Og Mugg.»

pen»? Selv en falsk venn kan virke kjent og trygg når man har hengt sammen lenge. Og nye vaner kan også være vonde å vende. 30–40 års er kort tid i vårt fags lange historie, likevel representerer det mer enn et helt arbeidsliv for de fleste av oss. Klarer vi da å omstille oss til å bruke et nytt ord?

Innen de fleste fagfelt vil kunnskap, teori og terminologi oppdateres kontinuerlig. Slik drives utviklingen framover, kompetansen utvides og faget holdes relevant. Innen vårt fag bidrar klinisk forskning til økt kunnskap om akupunkturens potensiale og begrensninger. Hva så med

vår forståelse av fagets opprinnelige, teoretiske grunnlag? Er det noe vi gjør oss ferdig med i grunnutdannelsen? Som en litt forenklet barnetro uten behov for videre fordypning og nyansering? Språklige og kulturelle forskjeller fører som kjent til mange fordommer og feilaktige antagelser om kinesisk medisin. Derfor er det avgjørende at vi selv bidrar til en mest mulig presis forståelse og formidling av egen teori. Like viktig er det at vi ser dette som et *utviklingsfelt* – ikke bare noe å plassere på hylla som en historisk og eksotisk kuriositet. □

Referanser:

Chamizo Domínguez, Pedro J., and Brigitte Nerlich. «False Friends: Their Origin and Semantics in Some Selected Languages.» *Journal of Pragmatics* 34, no. 12 (December 1, 2002): 1833–49. doi:10.1016/S0378-2166(02)00024-3.

Clark, Stewart. *Perfect Broken English*. Oslo: Spartacus, 2016.

«Dictionary.Com.» Accessed April 11, 2019. <http://www.dictionary.com/>.

Folkehelseinstituttet. «Råd for å Unngå Fukt Og Mugg,» 2018. <https://www.fhi.no/ml/miljo/inneklima/fremhevende-artikler-inneklima-og-helse/fuktproblemer-og-muggvekst-i-bygnin/>.

Granger, Syjviane, and Helen Swallow. «False Friends : A Kaleidoscope of Translation Difficulties.» *Langage et l'Homme* 23, no. 2 (1988): 108–20. <https://www.researchgate.net/publication/266572651>.

Harbsmeier, Christoph, and 蔣紹愚 Jiang Shaoyu. «*Thesaurus Liguæ Sericæ - An Historical and Comparative Encyclopaedia of Chinese Conceptual Schemes.*» Accessed April 6, 2019. <http://tls.uni-hd.de/>.

Maillot, Jean. «*Les Faux-Amis.*» *BabelBabel Revue Internationale de La Traduction / International Journal of Translation* 23, no. 2 (2010): 67–74. doi:10.1075/babel.23.2.05mai.

«Pleco Chinese Dictionary.» Pleco Software, n.d. <https://www.pleco.com/>.

Rekdal, Harald, Bend Bendixen, Rune Svarverud, and Jens Ø. Petersen. «KinNor – Digital Utgave Av Stor Kinesisk-Norsk Ordbok.» Oslo: Kunnskapsforlaget, 2007.

Wiseman, Nigel Arthur Richard. «*Translation of Chinese Medical Terms: A Source-Oriented Approach,*» 2000.

Wiseman, Nigel, and Ye Feng. *A Practical Dictionary of Chinese Medicine*. 2. Brookline, Massachusetts: Paradigm Publications, 1998.

Zhao Xianke, 赵献可. «'Doktrinen Om Fuktighet' (Sh ĩ Lùn 湿论).» In *Medisinsk Fordypning (Y ĩ Guàn 医贯)*. Zh ō ng y ĩ sh ĩ j ĩ ā 中医世家, 1687. Egen oversettelse. <http://www.zysj.com.cn/lilunshuji/yiguan/728-9-4.html>.

Foto: Sidor Åström